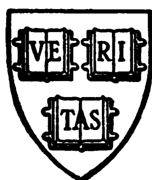

VE RI
TAS

OBRAZ

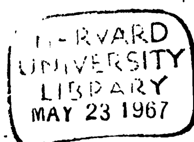
NOVĚJŠÍHO BÁSNICTVÍ ČESKÉHO.

Podává

E. Krásnohorská.

Výňatek z Časopisu Musea království Českého
ročníku LI. svazku I. a II.

V PRAZE.
Nákladem Ženského výrobního spolku Českého.
1877.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Byvši vyzvána redakcí Časopisu Musea král. Českého k převzetí na se úkolu dosti nesnadného, uvazuji se v něj po dlouhém skoumání jak materiálu tak i svého úsudku. Především však nutno mi vyložiti, jaký jest při spisování statě té účel můj a s jakého stanoviska na něj hledím.

Nepřeceňujíc zajisté svých sil, nemíním tímto přehledem básnické činnosti, jakáž za posledních 25 let z národního ruchu našeho vykvetla, podati snad pomůcku literárním historikům ve smyslu vědeckém, ale zamýšlím přímo ve přítomnou praxi literární hoditi leckteré zrnko pravdy. Neobracím se k budoucím badatelům, nýbrž k současným básníkům, kollegům svým, a ke všem přátelům vzdělanosti české, kteří ke krásnému písemnictví živou láskou lnou. Po více již let mám na zřeteli jeden pevný cíl, jemuž jsem — dosti snad nesobecky — na ten čas obětovala vlastní svou, ač nepatrnou, činnost básnickou, pokládajíc sledování prací kollegů svých i studie s ním spojené za mnohem důležitější. Cílem tím jest povznešení básnické produkce české na základě nepřekonatelných požadavků přirozeného krasocitu a pak oněch pravidel uměleckých, jejichžto podstata jest prvotní a věčná, s každým aesthetickým pojmem genericky tatáž.

Tím však vyznání mé není u konce. Neníť mi za žádných poměrů umění samo *účelem,* vždy toliko prostředkem oněch různojmenných snah, které chtějí lidstvo učiniti lepším a blanějším;[1]) tím méně jest mi sama již účelem *poesie česká,* eráž co značiti a vykonati může v národě našem, osvědčila

[1]) Tento náhled co nejzřejměji vyslovil nemenší básník a humanista učasný nežli *Victor Hugo.*

*

skvěle, nezapomenutelně v dobách národního našeho vzkříšení, ve starším, prvním oddíle novověké literatury české.

Jsem z těch, kteří neohlížejí se s prázdným srdcem za uplynulou dobou písemnictví českého, jako za odbytou. Hlásím se přímo o dědičnou jiskru ducha oněch mravních velikánů, kteří měli sílu chtíti mrtvý národ oživiti zvukem českého slova; oněch silných hlav, které pokladem jazyka a poesie dovedly vykoupiti národ z duševního otroctví; oněch vzácných talentův, kteří sami i tvrdý materiál jako mramor ze skal sobě dobývali i zároveň nesmrtelné pomníky literního umění z něho vyrobiti dovedli; oněch geniálních pracovníků, kteří byli badateli, vědci a básníky zároveň. Budiž zde krátký pohled věnován obrazu oné doby poesie české, kterou duch těch mužů ozařoval zlatým světlem svým.

Jest to obraz celistvý, ladný a vábný. V harmonické úplnosti jeví se na něm organický vzrůst myšlénky české v různé její směry, jakoby duch národa z jednoho kmene v souměrnou korunu se rozvětvil, a každá věťev obsypána květem, — každý směr nalezl svůj veliký vynikající talent. Zdá se jakoby v oné době byl duševní práci českou třídil jeden veliký důmysl a řídila jedna vznešená, nadšená vůle. Jedním duchem vedeny skupily se v obraz onen impozantní postavy umělců nesmrtelných. Na základě velké myšlénky slovanské, ani na bratry zaniklé nezapomínaje, pěstoval vážný Kollar píseň svou; zpěv národní nalezl v Čelakovském odchovance a mistra svého; Vocel energicky pojal veliký úkol epické básně na základě dějin národních, Erben pak z národní báje a pověsti vytvořil vzor české ballady; Koubek satyrou i vážným důrazem karakterizoval český život, jako Rubeš usměvavým humorem; Jablonský slovem vznešeně laděným odchovával naše nadšení co básník didaktický. I z luhů cizích přenesli dva básníkové velikého nadání v písemnictví české směry nové — přírodní lyriku M. Zd. Polák a romantiku K. H. Mácha.[2]) Přední tito

[2]) Obírajíc se pouze poesií veršovanou, nemohu k básníkům vřaditi nejznamenitější plodné spisovatele, kteří vedle nich nejvíce působili, jako Tyla, Chocholouška, Klicperu, Jana z Hvězdy a jiné.

mužové a v středu jich mistr a náčelník české slovesnosti Jungmann hlávně představují v obdivuhodném svém zástupu pojem staršího oddílu naší novověké literatury básnické. Jejich poesie jest nejen snad v běžném elementárním smyslu vlastenecká, leč ve svém jádře i duchu národní, česká; jest eminentně moderní, ne snad proto, že do ní také byl vnešen vliv a ohlas cizích sfér světových, nýbrž právě proto, že zahájila u nás a provedla princip národnostní, jenž se stal hybadlem moderního ruchu světového; jest původní a samostatná, nejen proto, že čerpala látku a formu ze zdroje národních pamětí a podání, leč také proto, že na této samorostlé půdě vyvinuly se v ní znamenité individuálnosti v tak plnobarevné karaktéry básnické, že netřeba jim za podklad žádného porovnávání s velikými jmeny z ciziny, aby se vyznačil jejich ráz a význam; konečně pak též poesie ona jest i řadou skvělých činů uměleckých, — ne snad jen proto, že před padesáti lety bylo více umu a talentu zapotřebí i na pouhý dobrý překlad než nyní na slušnou báseň „původní", hlavně ale proto, že budujíc nové tvary, k jejichž původnosti nutkala původnost látky, prováděla je v *slohu*, na němž není stopy po diletantismu neurčitých pokusů, nýbrž celý výraz uvědomělé práce umělecké a promyšlená hotovost. Založen tedy jednolitý, původní český *sloh* básnický ve směru nejednom, a mladšímu pokolení, jemuž mezi tím mravenčí píle jazykozpytcův, dějepiscův a sběratelův pamětí národních byla snesla přebohatý materiál původní, poskytnuta vzdělaná již půda, na které stejnými talenty, stejnou silou vynalezavosti tvůrčí a stejně pilným využitkováním duševních prostředků časových mohlo se šťastněji a snáze pokračovati v pěstování původních květů poesie umělecky dokonalé, moderní a české.

Mladší pokolení, majíc na zřeteli snad jen slabá nedochůdčata, nesamostatné ohlasy a dozvuky poesie oné doby a zapomínajíc snad na výše jmenované veliké její představitele, v poslední době divně se tváří, jakoby jich neznalo neb oceniti nedovedlo. Počínají tu onde se zvedati hlasové, jakoby starší poesie česká k uměleckému měřítku byla ani

nedorostla a literárního významu vlastně neměla, k čemuž připojena bývá nepoměrná chvála sil nejmladších a „světové“, jakž s oblibou se psává, jejich výše. Ač výroky takové co patrný perspektivní klam nemají důležitosti, vrhají přece stín nikoliv příznivý na nynější pokolení literární, jejž od sebe odmítnouti oprávněn jest každý, kdo má dost poctivé přímosti opříti se proti samolibému ztenčování uměleckých (nejen vlasteneckých) zásluh starší poesie české. Nebudiž kdysi dle oněch výroků *celá* nynější generace souzena; budiž také viděna snaha vztyčující heslo pravdy uprostřed povrchního blouznění, jež chce zaujímati stolec aesthetického soudu, a budiž slyšán hlas oceňující pravý poměr mezi poesií mladší i starší a uvádějící zásluhy obou na pravou míru. Uplynou věky, a Kollar, Čelakovský i Erben stále ještě budou v paměti národa prototypy českých básníků, když dávno bude zapomenuto na mnohého z oněch novějších, kteří se soudí býti vysoko nad ně.

Nepodceňuji ani jediného vzletného a původního úkazu poesie novější, o tom však později. Po nutné této odchylce vracím se k předmětu dřívějšímu, k stručnému, všeobecnému nástinu poesie starší co úvodu v poesii novější.

Kolujeť stesk, že účastenství v obecenstvu vůči produkci básnické poměrně málo přibývá neb dokonce snad ubývá. Nechť příčiny toho jsou dle různých náhledů v čemkoliv, tolik jest jisto, že poesie česká není již národu tím, čím mu bývala. Jak působili básníkové starší v probouzející se duši českého lidu, jak osvěžovali a sílili mladé jeho vědomí, jak hluboko zasáhli v samo srdce národa! S jak jarou myslí jsme zpívávali — a dosud zpíváme — věčně mladé písně skřivana Čelakovského! S jakým zápalem dávaly se celé generace unášeti vážnými verši Šalomouna Jablonského, toho miláčka české mládeže! Kterak pronikla a radostně zachvěla prostonárodní romantika Erbenovy Kytice všemi vrstvami čtoucími! Kterak jsme se kochávali, kterak oživilo se společenství české milojemným humorem Rubešovým! — A posud, chce-li kdo citovati verš plný vlastenecké síly a myšlenkové hloubky, kam sáhne nežli do strun nesmrtelného pěvce Slávy dcery?!

Srdce básníkův a srdce národa takřka létala si vstříc. Byliť vespolek svoji, a veškeré ideálnější snahy soustředily se ve vznímajícím sobě odpovídání mezi duchem národa a jeho písemnictvím. Nebyloť akce politické, i *její* význam literatura v sebe pojímala a národu nahražovala; *chtělať* mu značiti mnoho a nahraditi vše za minulost i za přítomnost, *bylať* v ní tato horoucí vůle a snaha, byloť v ní a při ní veškeré národní nadšení.

Takového obrazu poesie novější ovšem nám neposkytuje. Obor národního snažení se rozšířil, živlů v něm přibylo a nadšení se rozptýlilo. Poesie nezůstala samovládkyní v duševní říši českého lidu. Jednak zájmy politické a praktické, a jednak i na samém poli pěkného písemnictví nadvláda obrovského nejmladšího děcka všech literatur, *románu*, ubrala půdy poesii veršované. Zmocnilať se poesie také románu, nezabránila však, aby snadnější a plodnější román v próze svým nárokem na větší populárnost zvítězil a miláčkem čtoucích kruhů zůstal. Vzduchem vanoucí heslo ušlechtěného realismu, za kterým pokroky veškerých umění až i k těm krajnostem názornosti a pravdy se řídí, kde krása se vzdává žezla svého a umění bloudí za svými mezemi, ono heslo bezděčně vdýchávané a vkus náš určitě ladící pomáhá konkretnějšímu románu k vítězství stálému. Ba zdá se, jakoby v novější době literatury naší i vydatnější, jadrnější talentové raději k románu a novelle nežli k poesii se byli obraceli, a i ti, kteří se zdarem vynikli ve směru obojím, vytvořili díla všestranněji dokonalá, veškerým požadavkům trvaleji dostačující v novellistice nežli v poesii.

Zdá se též, jakoby onen dědičný duch národních básníkův doby předešlé, jenž přímo z původního zřídla žití národního čerpal svůj vzlet i bral svou podstatu, větším podílem byl připadl našim novellistům nežli básníkům novějším; jakoby tito veškerému zděděnému materiálu a vzácné jeho ceně, cestám již od předchůdců svých naznačeným a připraveným, slovem *národnímu svému úkolu* skrovněji byli porozuměli nežli novellisté. A v tomť snad poslední a snad největší příčina,

proč novější básnictví proti staršímu a vedle současné novellistiky menší popularnosti, menšího vlivu a porozumění v lidu dosáhlo. Neodcizilot se jen čtenářstvo poesii, odcizila se též poesie[3]) obecenstvu, lidu, jeho duševní potřebě, jeho nejvnitřnějšímu srdci. (Ovšem, — obé jen poměrně, nikoliv absolutně, bohudíky.) Bez této hluboké a základní vady v novější poesii české nebylo by možno, aby sympatie pro plody básnické v obecenstvu našem vždy víc a více ochabovala, aby čím dál tím chladnější mlha cizoty se vtírala mezi národ a básníka jeho a v hlubší dálku se ztrácelo vědomí, že oba nerozlučně k sobě náležejí, ztrácela se oběma dědičná ona jiskra prvotního vespolného nadšení. Básníci pozbyli té horoucí vůle a snahy, aby nejen získali ale též vyplnili, ne-li celé srdce, tož první místo v srdci národa, i nemůže pak býti jinak, nežli že první to místo jim se nevzdává. Jestiť to řečeno všeobecně, ovšem ale opět ne bezvýminečně.

Úbytek talentů zajisté není mezi příčinami úbytku popularnosti poesie české; talenty vyskytují se stále nové a nové. Také však obecenstvu zajisté neubylo na způsobilosti duševní: ani na vzdělanosti povšechné, ani na uvědomělosti národní. Naopak. Akce politická i vliv politických novin, jakkoliv za posledních let zavedly energii národního smýšlení na poušť neplodných svárů, přece před tím vykonaly veliký kulturní a navždy záslužný úkol ten v národě, že vnesly české vědomí v určitější podobě politických cílů a mravně vlasteneckých zásad, jaksi praktických zákonů pro život národní mezi všecky vrstvy společnosti české a probudily otřásajícím způsobem mnohé přesvědčení základní, které rázem zobecnělo a tak dlouho žíti bude i žíti musí, pokud národ národem chce slouti. Generace politicky probuzená nevymřela — jest zde; akce politická i následující závrať národohospodářská přestaly jí-

[3]) Dlužno podotknouti, že poesií zde míněna vždy lyrika a epika, jelikož drama jednak v novější době verše se vzdalo a i jinak stanovisko jeho je liší od básně pouze ku čtení určené. Nezdálo se mi dobře zahrnouti v úvahu tuto povšechně též drama, kdežto drama zvláště v poměrech našich tak zcela *výlučný* má osud, jenž příčinami svými dotýká se hlubokých a závažných otázek národního žití našeho.

mati pro sebe duševní její sílu; dřímající sympatie národa leží ladem, jsou k zadání — poesie jich neprobudila, nezaujala znova. Ovšem, jest také možno, že snad vnímavost pro poesii částečně z povahy obecné skutečně se vytratila, ať si již vinou vlivu jednostranně praktických otázek časových, ať si vinou přílišného tomu vlivu hovění. Že však vnímavost ta nemohla a nikdy nemůže zúplna se vytratiti z povahy lidské, zůstává poetům národním vždy úkol veliký, jehož rozsah a význam nedá se určitě vyměřiti v theorii, vzmáhaje a zveličuje se však sám sebou tím více, čím větší významnosti obsažné a formální dokonalosti poesie nabude. Co do vzdělanosti povšechné, té zajisté v národě neubylo nýbrž přibylo, tak jako přibylo českých škol, českých spisů, českých knihoven a vzdělávajících společností, tak jako přibylo českým kruhům neodvislejších, hmotně šťastněji a duševně pečlivěji odchovaných tříd společenských i jednotlivců, a tak konečně jako národ český nemohl zůstati nedotknut všeobecným postupem vědomostí a názorů, jakým se novověká vzdělanost evropská vyznačila. Nevzdělanost obecenstva tedy také není toho příčinou, že poesie naše nemá dosti populárnosti. Naopak, vkus obecenstva zvýšil své požadavky. Chci připomínáním těchto každému zřejmých okolností odůvodniti své tvrzení, že příčina menší populárnosti poesie nespočívá v ničem více než v porušení vespolné náležitosti mezi národem a poesií, v tom že poesie odchyluje se v jiné směry a příliš málo poměrně dbá oněch, které ji mají učiniti vrcholem a korunou duševního žití národa, jenž vědomě či nevědomě baží patrně ještě po čemsi jiném, sobě a svým potřebám bezprostředněji přizpůsobeném, než co poesie nejnovější mu podává.

Dle toho, co výše pověděno o románu, může i poesie mysli rázněji k sobě strhnouti týmiž vlastnostmi, kterými každý dobrý román nabývá populárnosti: budiž v ní více ušlechtěného realismu, více obsažnosti, více pravdy životní, více konkretnosti; a že *náš* život (beze všeho vytáčení!) mravní a praktické jádro své samozřejmě má v neustálém boji o národní naši existenci, tož i jádrem českého umění, má-li dosáhnouti

moderní a tudiž světové výše zdravého realismu, musí býti český ideál a směr národní, nikoliv jakási rozptýlená neurčitost, která nikdy a nikde nedala žádné *světové* literatuře vzletu a barvy, karakteru a velikosti, slovem právě té světovosti její, neboť — ač věru podivno, že věc tak jasná musí teprvé býti připomenuta — každá světová literatura jest literaturou národní, a každý světový básník byl a jest zrovna ideálním typem povahy svého národa. Snad se řekne, že právě největší a nejmodernější básník novověký Byron *není* národním, žeť kosmopolitou. Že *není* národním?! U nás ovšem směr Byronův národním *není*, leč u Angličanů? — Naše národní postavení jest naprosto jinaké než Angličanův, u nás cos jiného jest na práci než pessimistické hloubání, naše národní povaha vymáhá jiného ideálu na básnících našich, nežli onen světoznámý *anglický „spleen“*, jehož horoucně ideální výraz a síla v hlubinách povahy lidské zakotvená otřásaly světem v plamenných básních geniálního jeho věštce. Právě Byron byl také pěvcem svého národa, dav svrchovaný, ideální výraz předůležité stránce národní povahy anglické. A nemůže ani jinak býti. Nenarodíť se žádný člověk bez národnosti, tak jako není žádného místečka na zemi bez určitého svého ponebí; věda, filosofie a humanismus pohybují se sice v oborech všelidských, připusťme tedy, že kosmopolitických, — avšak praktického života kosmopolitického ve světě přece není, nikde ráz národností není až ku všeobecnosti abstraktní setřen, naopak, tam kde setřen ráz národnosti původní, stalo se to jen vlivem národnosti jiné, silnější, agresivní. Vyrostl-li tudiž básník ze života skutečného, vyrostl pode vlivem národa svého, — a čerpal-li ze života přímo, bezprostředně, jest-li básníkem *původním, nemohl* se ani emancipovati ode vlivu národního žití a národní povahy, nýbrž musil zobraziti buď sám sebou (lyricky) buď postavami vytvořenými (epicky), jak již praveno, zrovna ideální typus povahy národa. Kéž tedy v tomto vzhledě u nás básníci světoví najdou více následování a méně pouhého nápodobování. Nás pak k horování po národním českém ideálu nenutká jen nějaké sentimentální vlastenectví, nýbrž velitelský osud a ne-

uprositelná skutečnost; politická, zeměpisná, společenská poloha našeho národa, vtíravé faktum potřeby a nezbytná číslice statistická, a pokud tyto momenty nepozbývají své pádnosti a jsoucnosti, bude jen tenkráte poesie s žitím národa srostlá, bude-li z něho vyrostlá, z něho vyplynulá jako nejvroucnější jeho dech. Tím není řečeno, že všecko cizí, nenárodní má býti z poesie české vyloučeno, nýbrž dán tím jen pokyn, co mysli české jest v poesii naší hlavní a co vedlejší potřebou.

Tolik o duchu obsahu, jímž ovšem báseň ještě nestává se dílem uměleckým. Co do formy básnické, zvýšilo, jak již praveno, pokročilejší vzdělání českého čtenářstva požadavky aesthetické, a všeobecný vkus literární nevšemi snad jednotlivými zjevy poesie bývá uspokojen. Nejednou i obsah sám sebou českému čtenáři nejsympatičtější nedovedl báseň učiniti populární, buď že líčení postrádalo pravdivosti, náležité jemu barvitosti a tudíž živé názornosti, buď že jinak forma nebyla k obsahu přiměřeně volena, buď že daná látka nebyla dostatečnou silou myšlenky skomponována v umělecký celek neb dosti vábným rouchem poetickým oděna. Se všemi těmito vadami, které žádoucímu rozšíření záliby v plodech poetických jsou na ujmu, potkáme se při mnohých plodech novější poesie české, a v celku často dosti jeví se nutnost, aby produkce básnická více dbala umělecké komposice a výše povznesla měřítko svých vlastních aesthetických požadavků, kteréž jednotliví básníci pracemi opravdu uměleckými již byli povýšili. Nikdo nebude upírati, že více autokritiky, více studií a více *důkladné práce* bylo by nejmladší poesii naší jako vůbec vždy a v každé literatuře jen na prospěch a zajisté prostředkem k jejímu povznešení i k získání jí populárnosti v kruzích vzdělaných, vůbec čtoucích; a taktéž často poznáváme, že i tam, kde vynikající talenty oprávňují k požadavku větší a všestrannější dokonalosti, rozsévá se do veřejnosti mnoho básnění, méně však umění, a jeví se nezřídka i snaha snížiti aesthetické měřítko obecenstva samého, snaha to zcela protivná vzdělavacímu úkolu umění, jež má obecný krasocit ušlechťovati, zvyšovati a překonávati svým unášejícím směrem k dokonalosti ideální.

*

Radostně a často však se také uznává a uznati sluší, že jak v ohledu obsahu myšlenkového tak i v ohledu formálním novější poesie česká v mnohém směru ke krásným výsledkům pokročila, v mnohém i zděděné vzory a předchůdce své převýšila, obohativši poetický majetek národa názory novými a dodavši jazyku nového lesku, nebývalé ohebnosti a mnohé krásy dosud nevídané. Světlo vzdělanosti a nových názorů proniklo ji zúrodňujícími paprsky a vneslo v ni nové obory pojmů i nové jejich tvary, rozšiřujíc s myšlenkovým světem i skladbu jazyka, v němž na tisíc netušených modulací a libozvuků proměnami těmi se odkrylo. Vneslo se ovšem v oboru jazykovém také mnoho, co nikdy se neujalo, aneb ujalo-li se, harmonii rušilo, aspoň nepodporovalo. Básnické licence obohatily jazyk novými mnohdy pěknými útvary, avšak nadužívajíce práva svého bohužel stejnou měrou jej také porušily. A tak ač v ohledu jazykovém a prosodickém poesie novější mnohým krásným zdarem se vykazuje, tož přece dlužno pravější a ryzejší obohacení mateřštiny hledati u spisovatelů prozaických, zejmena u některých novellistů, kteří čerpali materiál věcný i jazykový z minulosti české a z venkovského žití národa našeho. V poesii samé pak i s jazykové i s prosodické stránky nejvýše dospěl geniální překladatel Homera Jindřich Niederle, jehož úryvky Odysseje, žel, že přerušeny časnou smrtí vysoce vzdělaného skladatele, jsou znamenitými studiemi a pravými skvosty moderní básnické mluvy české. Žel, že vedle úkazu tak vzácné dokonalosti a jemnocitu tak vytříbeného, s jakýmž tu bohatství jazyka opanováno, vyskytují se v básnictví stále ještě drsné zlozvuky, a že vůbec krasocit básníkův našich nedospěl na to, aby vady takové v literatuře byly již nemožnými. Nerada vyznávám, že i gramatika i skladba jazyka od básníkův našich mnoho příkoří trpí, a že v celku nedosti citu a šetrnosti pro hudebné krásy jeho se jeví. Zejmena zdroj tak rozmanitých rhytmických proměn, karakteristický náš nesouhlas mezi přízvukem a délkou, působívá některým básníkům našim místo ladu zmatek, kdežto na příklad skladatelé hudební již dovedli této zvláštnosti ve prospěch zpěvu českého užiti. Nejen že ne-

dostatečnou pílí momentu tomu věnovanou proud verše velmi trpí, nejvíce však zaráží nás rým, pro jehož eminentně žádoucí libozvuk není v básnictví našem ještě dosti porozumění, aby přestaly se vyskytovati neladné protivy rýmu jako: zákonů — na trónu, dřív — div, víra — širá a t. p. Tím zaznívá nejednou i v nejušlechtilejších básních jakýsi vulgární zvuk, jenž nedopouští, aby čtenář bez vyrušení se oddal dojmu básnickému, třebas ani sám nevěda, co ho ruší a odpuzuje.

Chtěla jsem povšechně naznačiti ono místo, které poesie novější v národním žití našem zaujímá a které dle všeobecných stesků přednosti a důležitosti své valně pozbylo; naznačila jsem dle nejlepšího vědomí i povšechné toho příčiny i cesty, kterými by se poesie mohla opět vyšinouti na ten vznešený význam svůj, který v národě našem již jednou měla, aneb — ubylo-li skutečně vnímavosti básnické v povaze národní a nelze-li vůbec již poesii dosáhnouti vrchole významu svého a obliby ztracené, tož aby mohla aspoň nenáhle se mu blížiti, jsouc opět vůdkyní a nejpovolanější zvěstovatelkou ideálů národních. Než v podrobnější leč stručnou úvahu o jednotlivých jejích plodech, asi od polovice tohoto století se vyskytnuvších, zde provedu, budiž věnován ještě jeden pohled nazpět době starší pro přehlédnutí patrného rozdílu mezi oběma.

Vynikáť poesie novější všestrannější rozmanitostí, pestřejším bohatstvím, lehčí ohebností svých útvarů, leč uchýlila se od organické souvislosti, samostatných směrů a přesného původního slohu poesie starší; uchýlila se, ale pokročila při tom v ohledu mnohém znamenitě — pokročila, leč vzdálila se zároveň částečně bývalého, v životě národním kotvícího svého významu, jehož že chce nazpět sobě dobýti a k němuž že cesty hledá, věstí různá znamení na nebi literárním. Vyskytujíť se hustěji než jindy různé přehledy literární, mluví, píše a debatuje se o kritice více než jindy, a tak přes to, že ozývají se i hlasové naprosto odsuzující každou kritiku jako nepovolanou rušitelku literárního míru, vyslovuje se sama sebou nutnost kritiky, a jeví se potřeba v mladém pokolení básníkův pociťovaná, aby se ohlédli nazpět na cestu již vy-

konanou a na mety, kterých dosáhli aneb kterých se minuli, i též aby s posíleným a vyjasněným vědomím svého cíle volili si dráhy na příští pouti své.

Předvádějíce z kruhu novější doby básníka za básníkem, byli bychom nespravedliví, kdybychom jim vytýkali, že nejsou všickni tak hotovými literárními karaktéry, tak určitě vyznačenými již typy jako básníkové starší. Jsouť to z veliké části básníkové stojící na začátku aneb uprostřed své dráhy — a sice dráhy to, o kteréž mnohému lze předpovídati, že bude skvělá a vyvine jej taktéž v samostatnou a vábnou postavu literární, jakouž se jeví býti již i mnohý z básníkův mladší této doby, buď že již vykonána větší a významná část jeho literární dráhy, buď že časná smrt sama k výtvorům jeho připojila zakončení velitelským slovem: až potud.

Nemíníc psáti stať literárně historickou, nýbrž pouze pokus o *karakteristiku* jistého oddílu poesie, neosvojuji si domnění, že jsem zachovala dokonalou úplnost bibliografickou aneb i jen přesný pořádek chronologický; upustila jsem nejednou od obého k vůli důraznějšímu ocenění a porovnání vynikajících zjevů, které básnickou tu dobu v pravdě rázem svým karakterizují. S tímto záměrem přistupuji nyní k vylíčení *obrazu poesie novější.*

První léta periody výše vytknuté spadají v dobu všeobecného přechodu, jímž myšlénkový svět český s romanticky zbarveným plápolem svých názorů vlasteneckých ubíral se zdlouhavě a zajisté trapně ku střízlivějším a praktičtějším pojmům nynějším. Po svršícím zábřesku r. 1848 nastalo tuhé ztrnutí, mezi nímž ze starých forem to, co nestrženo rázem, zvolna zvetšívalo a se dobořívalo, aniž by se bylo dotud nalezlo svěžích forem nových. Jest to řečeno přede vším o literatuře jakož o výraze nejvnitřnějších hnutí v samém srdci národa. V básnictví oněch roků jeví se rozklad doby starší nejen v obrazném řečení, leč skutkem nejpravdivějším; jeť to doba odumírání vynikajících představitelů jejích, kteří rychle po sobě odcházeli z působiště života. Když byl r. 1847 do hrobu klesl vůdce Jungmann, následovala ho záhy větší část

vrstevníkův. Jan Kollár, Čelakovský i Turinský jedním rokem zesnuli a sice r. 1852, brzy na to Rubeš, Koubek, Tyl, až došlo i na ony veterány, kteří se dočkali duševních skutků povolaných svých dědicův, talentův to novějšího pokolení. Vycházelyť arci významné sbírky básní starších, jako Kalinových, Erbenových, Koubkových a t. d., těch však doba ona nesmí počítati k výplodům svým. Kromě malého počtu pokusů opravdu s intencí ryze básnickou pracovaných, o kterých ihned bude učiněna zmínka, má poesie tehdejší povšechně jakýsi ráz příležitostní, běžně časový, pro nynějšek nezáživný a přežilý. I v této příležitostní poesii činí výjimku některé veršované vtipy nesmrtelného *Havlíčka*, kteréž dosud žijí v paměti a v ústech našich. Tenkráte vedlé nemilosrdných z ruky do ruky v přemnohých opisech tajně kolujících politických satyr Havlíčkových, jejichžto význam arci zcela jinam tíhne než k říši krásných umění, veřejně se pělo směrem takovým, jakýž právě oněmi za tajného souhlasu všech co nejkrutěji byl bičován. Skoro v každé značnější knížce skvěla se dedikační báseň oslavující některého člena panovnické rodiny, neb aspoň vysoké šlechty; opěvání zeměpána a osvědčování jemu pokory poddanské táhlo se tehdejší poesií jako ozvěna skalinami. Nad obyčejný příležitostní ten tón poněkud vynikly *Havelkovy* „písně vojenské“, a sice zpěvností některých mezi nimi; zcela příležitostními zůstaly tehdejší básně *Poka Poděbradského,* které porůznu tu onde vycházely. Pak hověno potřebě obecného lidu vydáváním českých písní nábožných a zpěvů církevních, v čemž nejčinnějším byl Václav *Štulc*, též *Pešina*, *Drbohlav* a jiní; taktéž sbírkami písní školních a jiných básniček pro mládež, které vydávali *Tomsa, Bačkora,* ano i *Vinařický* a *Picek,* nejpilněji však zasloužilý *Doucha* a vedle něho *Peška.* Takový byl povšechný ráz poesie tehdejší; dlužno říci, že toliko vydávání básní starších, hlavně ale sbírky národních písní a bájí, nade vše pak, ač v užším slova smyslu poetkou nebyla, volný tvůrčí duch *Boženy Němcové* osvěžovaly smutnou onu dobu, ve kteréž jen málo básnických zjevů svědčí o neutuchlém ještě snažení uměleckém. Jest nám nyní pohleděti na tyto výjimky.

Prvním, na němž mezi básníky tehdejšími utkví pohled náš, jest *Josef V. Frič Brodský*. Činnost jeho literární nebyla pouze ohlasem činnosti jeho politické, byloť to skutečně básnické tvoření. Ač těžiště literárního jeho působení jest v divadelních jeho hrách, spadají toliko básně jeho lyrické i epické v obvod úvahy této. Romantická jeho báseň „Upír“ již tím jest významna, žeť krajným příkladem jistého druhu romantiky, v nějž takřka všickni pozdější básníkové se zvláštní zálibou vždy upadali, a jehož vliv dochoval se dosti neblaze i na Hálka, hlavně na jeho „Alfreda“ a na „Dědice Bílé Hory“, — ba i na zjevy ještě novější. Směr ten nejsrozumitelněji bude vyznačen asi takto: přebyronovaný Byron, předémonovaný „démon“, mystický kvas Krasiňského, Slovackého i Goščynského zároveň. Frič obíral se co dovedný překladatel i Byronem i polskými jeho stoupenci, a jest nám si přáti, aby byl více se podal vlivu původního vzoru Byronova a méně vlivu polských jeho následovníkův, než se v skutku stalo. Vidíme v „Upíru“ největší neurčitost jak místa i času, tak povah a osob; není nám jasno, pro kterou z nich chtěl básník získati naši sympathii; odpuzujíť všecky výstředností svou, jakož vůbec násilné honění se za hrůzou a hrůznou vášní vyznačuje tento druh poesie. Podobné neurčitosti — při veškeré tajemnosti, — ani podobné přemrštěnosti — při veškeré démonické síle vášně, — nenalezneme u pravzoru, u Byrona, nikde. Nemůžeť náš soucit zaujmouti dívka, která opouštějíc umírající matku spěchá v nezkrotitelné vášni do hrobky, kde leží Mojmír = upír, a při zvuku umíráčku klesne v náruč oživlého upíra, jehož duše byla „velká v hříchu, ale přece velká“, aniž by se nám objasnilo, v čem hledati tu velikost a tudíž i smiřující moment, — důvod k bezměrné dívčině lásce. Celou básní táhnou se nesrozumitelné motivy, a děj nejasně kmitá. Předmět sám národní to pověra, byl by vyžadoval buď spracování prostonárodní a lokální, buď jakousi středověkou epickou barvitost, aneb konečně spracován jsa po způsobu moderních romantiků co báseň pouze fantastická, byl by ještě vymáhal té pravdy citu a oné hloubky jeho, která skutečně i hříchu

dává dojemně ušlechtilé pozadí, jakož i oné před očima našima vzrůstající *důslednosti* vášně, kteráž jedině může srdce naše až do hlubin zaujmouti, čehož dokladem i básně Byronovy, i náš ušlechtilý, uchvacující, všecky pozdější pokusy romantikův našich nedostižně až do dnešního dne převyšující Máchův „Máj“. Právě báseň, jejíž děj veskrze jest bájený, jejíž dějiště i osobnosti vymykají se každé reální představě, může zaujmouti nás jen hloubkou a pravdou lyrické své stránky, neboť nelze získati sympathie naše žádné básni, kteráž by neobsahovala kus pravdy života ani zevnějšího ani vnitřního. Při tom ovšem na básni fantastické žádáme líčení ještě skvělejšího, výraznějšího, než na básni jiné.

Frič vládne mluvou bohatou, důraznou a vzletnou, kteráž mnohým zvukem vzněcuje fantasii i dotýká se hlubokých strun citu. Vadou však jest jí jak v „Upíru“ tak i v jiných básních nejasnost, která brání bezprostřednímu porozumění a tudíž i pravému dojmu. Frič ve svých básních vůbec jeví skutečný, vysoko nad všednost se vznášející básnický vzlet, i schází mu jen, že nedopracoval se samostatnosti, původnosti. Měl bystřejším vkusem vymaniti se z mlhovitých stínů, jež vrhaly v onu literární dobu cizí vzory první i druhé velikosti. Frič i v básních svých lyrických ukázal, že vládne slovem silným a vzněcujícím. Směr jeho talentu tíhne k pathetickému důrazu. Některé z básní jeho zůstanou energickou svou silou i hloubkou vždy mezi nejlepšími svého druhu v literatuře naší. Jiné opět jsou mdlé svou nejasností. Menší jeho básně epické jsou švižně a obratně vypravovány, avšak místy jaksi zbytečně drastické a málo básnické. Čistota jazyka není v nich bezvadna, jakož vůbec tehdáž v básnické mluvě grammatika trpěla ještě mnohem více příkoří než v době nejnovější.

„Upír“ tedy svou výstřední fantastikou a křiklavým neladem motivů citových karakterisuje jistou řadu básní, tak zvaných „lyricko-epických“ čili „romantických“. Naskytne se častěji příležitost připomenouti si to. — Také karakteristickým pro jiný druh poesie jest současný s „upírem“ zjev, totiž „slze“, básně *Bol. Květa.*

Jsouť to lyrické hříčky prosté hlubší myšlénky neb vzletnějšího básnického obrazu; obsahem i formou až příliš prosté to variace jednoho thematu, totiž „slzy“, — variace to navzájem tak sobě podobné, že sotva proměnu jakousi lze pozorovati; bezbarevné to citlivůstky naprosto ne vábné, — a přece v slohu jich tolik již u nás se básnilo i dosud se básní! — Mnohem vděčněji připomínáme si jiné Květovy básně. Jeho „Žití básnické“ nemá sice nejvyššího vzletu poesie, avšak mluvou ušlechtilou velebí cíle básníkovy způsobem pěkným a ladným, více didaktickým než lyrickým.

Kromě „lyrické epiky“ a lyriky také ryzá epika, ve velkém slohu, učinila v téže době pokus svůj v básnictví českém. *Adolf Jos. Vlček* vydal velké epos v desíti zpěvích, nazvané „válka s Tatary“. Básníkovi patrně tanul před očima „osvobozený Jeruzalém“ co vzor; báseň jeho obnáší přes třináct set stancí dosti správných a uhlazených, toliko že rým unavuje jednotvárnou pohodlností svou, a mluva zhusta vybranými podivnůstkami se kroutí. Žel, že práce tato, v zevnějším ohledu formálním na tehdejší chudou dobu literární pozoru hodná, v poesii samé pranic neznačí, nepovznášejíc se nikde nad nejběžnější prosu, nevzbouzejíc nikde interesu živějšího ani originálností vypravovatelskou, ani zásvitem poetického nadšení. I tento suše kronikářský způsob — ovšem již i ve starší poesii české zastoupený — také karakterisuje jistou řadu „historických“ básní pozdějších. Tak i *V. Furch* již v téže době svými básněmi „z uherské války“ nazvanými upadl v tón prosaického vypravování, ač úsečnější forma kratších jeho básní přece již někdy šťastně zachytila rytmus ballady, a živé účastenství básníkovo v událostech tehdáž časových a ještě do nynějška účinně reflektujících prosvítá každým řádkem, činíc nám básně ty milými zvláště pro vřele vyslovenou lásku k slovenskému kmenu i pro sympathický nám vzdor proti utlačovatelům jeho maďarským, — tytéž to tendence, které později zjednaly populárnost dalece poetičtějším a půvabnějším básním Heydukovým. Z ostatních básní Furchových mnohá, oděna melodií, co píseň žije mezi námi; pravým a vynikajícím básníkem Furch však nebyl.

Pěvcem mnohem nadanějším jest současník jeho *Jaromír Picek,* jehož nehluboké a hravé, ale ladné, milé a rozmanité písně staly se takřka majetkem národním. Na sta lidí zpívává podnes mnohou píseň nevědouce snad, že pochází od Picka. Básník ten pro ladnost motivů, přirozenost výrazu a zpěvnou plynnost veršů v písních svých stal se miláčkem a spásou skladatelův hudebních, kteří mu dosud věnují přízeň velikou a zaslouženou. O tuto s ním částečně, ač poměrně skrovněji se dělí *Drahotín baron Villani,* ač nedovedl již tak často a tak bezvýminečně sáhnouti šťastnou rukou v struny zpěvné a v zřídlo poesie.

Touž dobou vystoupil co lyrik *Ivan Bohdan Staněk,* jehož „básně“ vykazují se někde šťastně nápodobeným tónem prostonárodním i milou zpěvností, jinde zase vlasteneckým zápalem; v celku však jsou rázu zastaralého, nemajíce hlubšího významu básnického. Větší ještě měrou pohřešujeme lyrický vzlet v „básních“ *Jos. Tichého,* básně pak *Bol. Šacha* jsou již jen směšnou karrikaturou, která nenáleží do literatury. Tehdejší i pozdější původní básně *F. Sušila,* zasloužilého to sběratele moravských písní národních, nemožno nazvati jinak než pokusy v celku velmi pochybné hodnoty. Básně *J. Uhlíře,* lyrické i epické, vymykají se takřka úsudku, chovajíce mezi spoustou nevkusu jen poskrovnu cituplných veršův.

Tak jako v oborech romantiky, prostonárodní i vlastenecké lyriky nedařilo se básníkům tehdejším dostihnouti velikých svých předchůdcův Máchy, Kollára a Čelakovského, nedostihli ani básnickým vypravováním národních pověstí svého vzoru, Erbena. *J. B. Ceyp z Peclinovce* vydal cyklus ballad, nazvaný „zvuky večerní“, v němž kromě různých jiných událostí hlavně báje národní zobrazil. Vypravování jest obratné a správné, ač dosti zhusta činěno násilí libozvuku mluvy; avšak poetický pel Erbenovy „Kytice“ nestal se podílem těchto ballad, ač jinak takřka bezvadně spracovaných. Méně dovednosti i méně ještě poetického pelu mají „Kunětické melodie“ *Ferd. Volšovského,* v nichžto se zdá, jako by básník byl chtěl poesii schválně nahražovati humorem, což se mu někde

v skutku povedlo. Takž jest ku př. „třešňová slavnosť“ dosti zdařilým obrázkem genreovým.

Ne sice z pověsti národní, ale z příběhu vzatého ze života lidu zosnoval *Vojtěch Lešetický* „báseň ve čtveru zpěvích“, nazvanou „Hynek a Rachel“, z níž potřebí uvésti jen poslední dvouverší: „na vás Praha prstem ukazuje, — kdo váš osud v pekle vymaluje?“ aby se vidělo, že jest to báseň slohu zcela jarmarečního. Též ostatní básně V. Lešetického, ballady a t. d. k témuž druhu dlužno přičísti.

Básnictví nehonosící se valně za dobu asi osmi let plody ani četnějšími ani znamenitějšími, zajisté nemůže bohatým nazváno býti. Místo nestačí, zmíniti se zde též o básních vyskytovavších se v časopisech a almanaších oněch roků, — avšak nezměnilť by se tím pohled dosti trudný, jaký již poskytují básnické sbírky samostatně vyšlé. Pohřešujeme v nich ne tak ani talenty, jako spíše zřízený směr a umělecké vzdělání talentův těch, ať velkých ať malých, které doba ona přec jen měla. Nestaloť se za oněch roků ani jediného pokusu o jakousi původnost; bylyť to kopie a kopie kopií čím dál tím bledší. Nevneslo se za tu dobu v básnictví české ani nového názoru, ani nového obsahu, ani nové formy. Nebylo ani návodu, nebylo kritiky, která by na tyto potřeby básníkům byla ukázala. Bylať to úzkoprsost obmezující sebe samu; ba nebylo již poesie české, neboť přežila sebe samu, zastarala před vlastníma očima.

Mezi tím však nadešla také doba změny příznivé. Vyniknutím několika silných a svěžích talentův vzala na se literatura jinou tvářnost, i utvořilo se ohnisko, z něhož se nové názory o umění i o světě vůbec šířily v kruhy vždy větší a z něhož vyšlo i heslo čilejšího opět, uměním českým ušlechtěného společenství. Počaly se vydávati almanachy a časopisy, počaly se pořádati besedy, z nichž ze všech znenáhla celý novější literární i společenský ruch se vyvinul.

Než přistoupím k vylíčení oněch básnických individualit, kteréž způsobivše obrat ten vyvinuly se k významu na dlouhou dobu trvalému, obrátím se ještě k několika poznámkám, které

souvisí s povšechným oživením ruchu duševního, spojeným se změnou v básnictví nastalou.

Poznámka první týká se básnění příležitostního. Tak jako byla se v něm prvé obrazila skleslost a bezmyšlénkovitost, vůbec ztrnulý stav veškerého českého života, tak počalo se v něm nyní jeviti proudění nových, smělejších myšlének, nové procitnutí ducha vlasteneckého i nové oživení v těle národa. Nemůžeť býti jednoduššího a kratšího o tom důkazu, jak hluboce bylo vědomí národa skleslo a jak velkým pokrokem se povzneslo, nežli porovnáme-li příležitostní básně od roku padesátého s oněmi od roku asi šedesátého. Zcela jiný tu vane duch. Vzletem a vřelostí dýší některé proslovy i památní básně od *Baráka, Jahna, Špindlera, Tůmy, Züngla* a mnohých jiných. Nemůže jinak býti, nežli že v nich také mnoho bombastu a frásí — karakteristickými však jsou i zůstanou a vykonaly úkol neobyčejný.

Druhá poznámka platí českému humoru. Novým ruchem duševním vzkřísilo se, jak již praveno, i společenství české, tu pak k rozjaření jeho básníci-humoristé chápali se péra. Avšak podivno, nevydařil se žádný, jenž by byl humorem svým Rubeše neb Tyla dostihl, aniž druhý Koubek, až do našich dnů. Buď pohyboval se humor novějších v obvodu travestie politického rázu, buď v pohodlnosti masopustního žertu, a v básních k deklamaci určených často přeskakoval meze jemného vkusu. Tak psali *Burgerstein, Gallat, Přerhof, Brzobohatý* a j. v. Mnoho v oboru tom psal též *Doucha*, a básně jeho humoristické i vážné, mající takřka vždy ráz více rhetorický a deklamatorní než poetický, jsou psány citem veskrze jemným, mluvou i formou velice pečlivou, avšak schází jim bezprostřední bystrost myšlének, začasté hledaných a příliš do šíře rozpředených. Sbírek, básní příležitostních i besedních pilně též se účastnili *Hora, Crha, Vilímek* a jiní. — O satyru též se pokusil *Duchoslav Panýrek* svými „písněmi z hladu", — avšak rozhodně nešťastně. Látku, při níž očekáváme tolik hlubokých ozvěn ze života a jižto v žert obrátiti nelze jinak nežli oním humorem, jenž v slzách se směje, — odbyl Panýrek několika

planými vtipy nejvšednějšího rázu, beze všeho interesu i významu. — „Šípy“, vystřelené *Janem Nečasem*, předvádějí nám novějšího básníka-humoristu. Podávají veršem dosti správným vtipy buď příliš mdlé, buď příliš staré, nejčastěji anekdoty nikoliv původní. — Švižnějším, skutečným vtipem jiskřící jest „trojlístek“ *Augusta Nevšímala*. Tyto epigramatické i parodistické verše jsou ovšem zábavné, jen škoda že v celku příliš žurnalisticky-časové, na denní účinek vypočtěné; jsouť celkem hrubšího zrna, náležejíce, jak již praveno, spíš žurnalistice nežli poesii. Předmětem jich bývají povrchní poměry životní; psychologického vtipu, pronikavosti pozorovatelské a v pravdě básnické v nich nehledejme. A takž podnes nemáme básníka-humoristu, jenž by byl dovedl život český do hlubších i jemnějších odstínů usmívavě nám zobraziti. Pěstovaliť i básníci většího významu mezi jiným humor, ale ne tak, aby byli rozhodně co humoristé vynikli.

Třetí konečně poznámka budiž věnována ženám básnířkám. Ne jako by snad před oním literárním obratem, před jehož zahájením jsem se tuto zastavila, ženy nebyly se účastnily literárního ruchu. Naopak. Podnes známoť jméno *Anny Sázavské* (Fričové), kteráž od počátku periody v úvaze této obsažené nemálo působila svými básněmi na ruch vlastenecký, ač trvalejšího významu pro literaturu samu nemají. I *Božena Němcová* psala básně, ač málo; některé však z nich svou silou a ohněm výrazu podnes jsou všeobecným majetkem. Přeutěšeným ale zjevem, jenž by v každé literatuře byl vždy milým, jest *Marie Čacká* (Pichlová). Její písně nelíčenou svou vroucností a prostotou získaly si tolik přízně a populárnosti, jako žádné pozdější básně ženského původu. Forma jejich, přísně vzato, dalece není bezvadna aniž myšlénky zvláště uchvacující; avšak písně ty oděny jsou takou lahodou a v pravdě ženskou něhou, že v rouše hudebním některé z nich takřka znárodněly a podnes v jednoduchém půvabu svém nemají sokyní. — Mnohem méně vynikla *Anna Vlastimila Růžičkova* svými básněmi. Jsouť až na málo čestných výjimek lyrickými hříčkami dosti mělkého dosahu a jednotvárného výrazu, pohybujíce se více

jen v mezích běžné šablony bez básnického vzletu. Ač do dneška se přežily, působily nicméně svého času svou jednoduchou, upřímnou vlasteneckou vřelostí. — Toť byly nejznámější básnířky oné doby, která přecházela před často již zmíněným obratem, jenž účinně byv podporován značnými talenty ženskými do dneška v novellistice vysoko vyniknuvšími, působil znamenitě v kruhy rodinné i v kruhy ženské, tak že dívky české nejen literatury vůbec více si všímati počínaly, ale též vydatněji se pokoušely o vzdělání literární a zvláště o schopnost, vyniknouti v poesii.

Četně vyskytovaly se epigonky, zvláště od doby zcela nedávné, kdy omladina studující své almanahy pořádati počala a omladinu ženskou s sebou svábila. Oborem všech těch básnířek bezvýminečně byla lyrika; vynořilť se tu onde nad plochou diletantismu vyvýšený znak talentu a v pravdě básnického citu, avšak zanikl opět v planém, sentimentálně milostném naříkání ponejvíc nesprávně veršovaném — aneb zanikl v mlčení po prvním třeba dosti zdárném pokusu. Až dosud ani jedna z básnířek našich nevynikla k vydatnému, samostatně uměleckému tvoření básnickému. Zde možno jmenovati jen ty, které větším počtem svých básní neb vydáním jich ve vlastní sbírce staly se nejznámějšími. — *Albína Dvořákova-Mráčková* začala velmi slibně. „Chudobky“ její mají ráz citové povahy vznícené a vášnivé; vyhledávajíť rády tragický pathos. Schází jim však lad a vzdělaný vkus, jakož i vytříbenost zevnější formy. Nejzdařilejší z nich však jsou pěkné a dojemné, opravňující k značnému očekávání. — „Pohrobky“ *Berty Mühlsteinovy* jsou výlevy elegicky naladěné, zhusta slabé, zřídka původní. Za to forma jich jest dosti uhlazena. — „Ohlas nitra“ *Boženy Studničkovy* jsou z valné části nehledané, prosté a vřelé písně dívčí, nebažící býti něčím jiným než čím jsou a podávající ve formě jednoduché, ěkde se blížící tónu prostonárodnímu, dosti obratně milé obrázky dívčího žití. Z části opět jsou pokusy nedospělými a pochybenými. — Po různu v časopisech vystupuje básnířka *Irma Geisslova* obratností formální i vkusem nad předešlé

vynikající, ač nikoliv ještě také volbou motivů původnějších vedlé oněch v lyrice světoběžných. — V celku činnost ženská v poesii české není tak vydatna, aby byla značně přispěla k tvářnosti doby její nejnovější aneb ji měnila, pročež pojednavši o básnířkách celé periody pospolu přistupuji k vylíčení novějšího jejího oddílu.

Tenť znamenán přede všemi jedním jménem, jako jaro slavíkem: jmenem *Vítězslava Hálka.* Bylo to roku 1857, když Hálek vystoupil se svým „Alfredem", a léta následujícího se svými „večerními písněmi". Strhl rázem k sobě srdce i obdiv všech. Ač tendenční kritika tehdejší spatřovala i v Lešetického „Hynku a Racheli" přednosti, kterých Hálek prý Alfredem nedosáhl, — ač konečně i kritika nepředpojatá spatřovala v Alfredu mnohé vady, byl přece po zjevu tom pociťován živý ruch v literatuře jako po příchodu něčeho velikého a nového: byltě to Hálkův obsáhlý, svěží, bohatstvím kypící talent, jenž zvěstoval, že Alfredem vstoupil v literaturu opět jednou pravý básník. A byl to básník přírodou láskyplně obdařený citem dětinně čistým a slunně vřelým, i nejkrasším jeho výrazem, tak bezprostředně výmluvným jako příroda sama. Bylť básníkem celou svou přirozeností. Byl básníkem rozeným; přesvědčením pak i skutkem byl v umění naturalistou; přes veškeren klid a usmívavý jas své otevřené, vřelé povahy byl nedotknutelný ve své subjektivnosti, své individuálnosti.

Co jemu samému bylo přirozeno, vhodno, co jemu se líbilo, — toť bylo jeho uměleckým zákonem; jiné aesthetiky nikdy neuznal. A přece právě Hálek podal důkaz, že pohrdání všeobecným měřítkem a vlivem cizím neuhájí ducha básnického v ryzé jeho původnosti, a že samorostlosti nerozumí se v témž smyslu při výtvorech uměleckých jako při pralese. I původnost básnická musí se pěstovati, cizím vlivem jaksi zkoušeti, náhoda bezděčně jí nevypěstuje.

Hálek, při veškeré síle v pravdě původního svého talentu, nedovedl se uhájiti bezděčnosti cizího vlivu, a přijal z cizího styku pravidelně jen to, co v básních jeho jest bezcenného a co i při oněch cizích vzorech stinnou neb aspoň vedlejší

jejich jest stránkou; ku slávě Hálkově budiž pověděno, že cokoli vytvořil v pravdě krásného, jest plodem jeho vlastního nitra.

Na samém začátku své dráhy podlehl Hálek onomu vlivu přepjaté romantiky, o kterém byla zmínka při Fričově „upíru“. Také v „Alfredu“ jest naprostá neurčitost místa i času, ba i neurčitost osobností a jejich povah. Neboť básník nás připravuje na zajímavé hlubiny i velké záměry v duši Alfredově, provázeje jej až ku konci výrazem své sympathie, ve kterou se však nevcítíme dozvěděvše se o veškerém konání Alfredově jen tolik, že vyřknul rozsudek smrti nad dívkou, kteráž byla jeho milenkou a jejížto viny sám byl původcem. Tak podlá zbabělost nemohla vyrůsti co typus z nitra žádného zdravým citem nadaného básníka, nejméně z duše Hálkovy; toť jen zkřivený stín fantastiky cizí. — Hálek vždy setrval ve své náklonnosti k lyricko-epickým básním, vždy ale osvědčil ji pak šťastněji než Alfredem. Jeho „Mejrima a Husejn“ jest při vší jednoduchosti děje básní milokrásnou, s karakteristickou důsledností pracovanou, určitou v lokální své barvitosti i v každém ze zobrazených typův. Co uměleckou komposici možno ji nazvati nejlepší z romantických básní Hálkových, ač „Goar“ čarokrásnými místy lyrickými i nad ni vyniká. Jinak vane Goarem zcela již jiný, mnohem vlastnější duch než Alfredem: duch lásky k volnosti a k blahu obecnému, jenž se mísí s něžnou lyrikou lásky. Děj jest jaksi jen slabounkou nádobkou k tomu určenou, aby z ní nádherné květy lyrických momentů v harmonickou a vonnou kytici vyrůstati mohly, prochvívajíce svou náladou kouzelně líčené obrazy přírodní. Děj Goara totiž nikoliv není líčen tak, aby pravdě podobnost jeho, — hodnověrnost takéhoto „obrácení tyrana“ se nám znázornila. Báseň „černý prapor“, ač motivem „Goaru“ velice příbuzna, jest téhož značně slabší; krásných míst řídčeji se tu vyskytuje, mluvou zhusta vládne manýra, kteráž záleží v tom, že bez potřeby mísí se pojednou zvuk drsný, obraz všední mezi nejjemnější výrazy nálady poetické, a komposice jest neuspokojiva. Při básni „dědicové Bílé Hory“ nelze ubrániti se obdivu i lítosti

3

zároveň, — lítosti, že Hálek látku tu nelíčil historicky nýbrž fantasticky, a obdivu pro čarokrásná ona místa, kde nepřekonatelnou svou vroucností líčí skutečných několik výjevů z persekuce. Místa, kde mluví „matka“, „dítě“, „žebrák slepec“, „dívka“ a t. d., náleží k nejkrásnějším obrazům, jež básník vyvolený může vytvořiti, — škoda, že okolí jejich jest teatrálně sestrojená allegorie, která nemůže míti hlubokého účinku, jakýž očekáváme při památce Bílé Hory. Ještě jinou větší výpravnou báseň zůstavil Hálek, a sice „děvče z Tater“. Veškeré jeho přednosti jeví se tu ve světle nejjasnějším — hlavně úchvatná lyrika a skvělé zobrazení přírody; avšak též citelný jeho nedostatek — křehká komposice epická.

O lyrických básních Hálkových, zejmena o „večerních písních“ a básních „v přírodě“, pak o drobných jeho balladách, zvláště o sbírce „pohádky z naší vesnice“ nelze se vysloviti jinak než s největším a radostným obdivem. V úsečných těch formách vyniká nejlépe jeho vroucnost i dojímavá prostá hloubka, kteráž každý pěkný básnický obraz činí tak plným obsahu a významu, proudíc ze samého nitra, tak že možno malé tyto básně nazvati nejvlastnějšími, nejtypičtějšími průjevy básnické individuality Hálkovy. Nejsou sice dokonale prosty vad, jsou ale prosty cizích stínů a ohlasů; jsou veskrze a bezprostředně *jeho*, Hálkovy. A nejen *jeho*, i *naše* jsou veskrze a bezprostředně; jsouť výrazem ryzého nelíčeného srdce, které z lidu a s lidem českým vyrostlo i do skonání bylo sloučeno; Hálek byl básníkem upřímnosti a pravdy, jenž nezastřel cizími reflexy barvu a tvar původu svého a stal se mocným básnickým typem povahy české. Mysl jeho slunná, volná, rázná i něžná zároveň, přímá v radosti a žalu, avšak i v tomto ještě tíhnoucí k úsměvu útěchy — toť karakter veškeré lyriky Hálkovy, v níž byl pravý domov jeho genia. Ač i co do stránky umělecké všemi znamenitými přednostmi Hálkovými ještě výše vynikají vesnické jeho povídky prosou psané, pravé to skvosty poesie původní (k dramatům úvaha tato se nevztahuje, jak již výše podotčeno), byl by Hálek největším a nejčeštějším básníkem našeho čtvrtstoletí i pouze svými básněmi lyrickými a romantickými.

Hálkovi bylo přáno vstoupiti v literaturu v čele celé řady nadaných, duchem jemu příbuzných současníkův. Nejbezprostřednějším mezi nimi básníkem jest *Adolf Heyduk.* Ač z počátku v menších lyrických básních poesie jeho neměla vlastního rázu, pohrávajíc si v směsi nevždy vlastních motivů i napodobíc brzy národní píseň, brzy píseň cizího básníka a t. d., uhodil Heyduk přece záhy na svou vlastní strunu, jejíž tón se později stal proň karakteristickým. Stalo se to pěknou básní „růže povážská“ nazvanou, kteráž, ač měřítko umělecké zajisté odkryje na ní nedostatky, stala se velmi oblíbenou a to trvale i zaslouženě. Druhá sbírka Heydukových básní neujala se tou měrou, tak že vynikající její přednosti formální zůstaly dosti nedoceněny, z příčin pochopitelných: ač básně ty zobrazují nebe italské, vane z nich chlad — chlad cizoty, neprohřátý dosti ohněm hlubších myšlének. Heyduk vůbec není básníkem myšlénky, leč jedině básníkem citu, a to jedním z vyvolených. Kde pak předmět neuchvátí citu jeho až do hlubin, zůstává báseň jeho mdlou. Toť úsudek můj o básních „lesní kvítí“ i o básni „Milota“ (z Dědic), — zvláště o této poslední, jejíž předmět si žádá nejdůraznější epiky a síly takřka dramatické, kteréž obě vlastnosti scházejí pra-lyrikovi Heydukovi; provedl „Milotu“ lyricky a tudíž zcela nepřiměřeně. — Nelze při této příležitosti zamlčeti, že panuje mezi mladšími básníky našimi jakýsi předsudek proti historickým látkám českým, poněvadž tak málo který básník český při historické látce měl štěstí. Zapomínají, žeť právě jen česká látka mnohdy příčinou, proč dílo se líbívá přece poněkud, i když forma nepřiměřeně a nezajímavě jest volena. Bylo zde již promluveno o Hálkově pokusu líčiti vážný moment historický fantasticky či allegoricky, — o historické Vlčkově básni suchého rázu kronikářského, i nyní o historické látce — abychom tak řekli — v roztoku lyrickém, kterýž se stal také karakteristickým u pozdějších epigonův; i ač později dojde zmínka na básníky pevnějšího zrna epického, přec ještě Homer, ani Firdusi ba ani Tasso český se nezrodil.

*

Ráda vracím se k Heydukovi, neboť přicházím k nejznamenitějšímu oddílu jeho plodů. Heyduk stal se tím, čím jest, v nedávné době, stav se básníkem Slovenska. Jeho „cymbál a husle“ zaznívati budou vždy se zvukem jeho jména co pravý, ryzý, původní jeho odkaz poetický, jehož cena v literatuře nepomine. Zde teprvé, vcítiv se až do hlubin prostinkého žití chudých Tater, přioděv svou fantasii rouchem naivních názorů zuboženého malého národa, ba i mluvu svou šperkem z jeho nářečí, rozvinul Heyduk celý svůj talent v pravé jeho podobě i stal se v pravdě básníkem národním. Tyto básně Heydukovy vynikají hlavně prostým, pravdivým a vřelým citem i bohatstvím nehledaných, rozkošně přirozených poetických obrazů.

Nerozdílně připojívá se k jménům Hálkovu a Heydukovu jméno *Jana Nerudy*. Neruda, pokud literární činnost jeho s poesií souvisí, bývá vážněji jmenován co kritik než co básník. Tím však se pravdě křivda děje. Neruda záslužněji si počínal co básník nežli co kritik, a mnohem podstatněji vynikl v praxi umění nežli v jeho theorii. Neruda sice vnesl svým „hřbitovním kvítím“, vystoupiv jím proti některým předsudkům, úkol kritiky na místo poesie samé, avšak tam, kde zůstal pouhým básníkem, stal se také básníkem *pravým*, ba nejen tím, leč i umělcem. Byl-li Hálek naturalistou, jest Neruda naprosto jeho protinožcem. Hálek narodil se básníkem, Neruda vzdělal se umělcem. Dosah svého přirozeného nadání básnického vykořistil Neruda schopnostmi u básníkův našich více než vzácnými a žádoucími: vkusem, vzdělaným rozhledem, studiemi a přesným měřítkem. Nadán hlubokým citem, prodchnut myšlénkami ryze demokratickými a vřele, rozmyslně lidumilnými, dovedl ozářiti nejvšednější výjevy života leskem poesie. Jmenuji jen jednu z básní jeho pro příklad — „u fortny milosrdných“. Jaký to prostý obraz — a jak veskrze provanutý dechem nejryzejší poesie. Co by z látky také učinil básník méně vzdělaný, méně opatřený vytříbeným aesthetickým jemnocitem? — Básní toho druhu má Neruda celou řadu; avšak i lyrika jeho jest něžná, hluboká, ladná. Sem i tam zazní též jakýsi nelibý, prozaický sarkasmus, jenž svedl mnohá

literární mláďata k protivnému koketování cynickou všedností; chtějíce nápodobiti Nerudu nápodobili, jakž nejčastěji nedospělému vkusu se stává, jeho vady. I o Nerudovi se řeklo, že se podobá tu Berangèrovi, tu Heinemu a t. d. Nuž, nezapřel by zajisté sám Neruda, že vliv jejich pocítil; avšak upomenou-li kde básně jeho na vzor cizí, upomenou na krásnou a následování hodnou jeho stránku. Nikoliv ale není Neruda z oněch básníků, kteří si vytrvale půjčují cizí myšlénky a obraty, aby je reprodukovali v seslabeném vydání. Myšlénka básní Nerudových bývá také Nerudova. Forma jeho pak jest tak pečlivá, dokonalá, že by každému z mladších mohla býti vzorem. Mluva jeho není tak bohata jako Hálkova, za to ale mnohem čistší a přesnější. Ač zásluhy Nerudovy v jiných směrech bývají líčeny měrou velkou, zdá se mi, že posud pranic si toho nevšímáno, jak bystrým jest znatelem jazyka, jak všude dbá libozvuku i původního tvaru jeho, jak vhodně a správně dovede užívati prostonárodních jeho forem v ohebném svém slohu spisovním, vůbec jak mnoho učinil veršem i prosou pro češtinu uhlazeného slohu konversačního.

Zde není místa posuzovati Nerudu co feuilletonistu, kterýžto obor považuje se za jeho nejvlastnější; budiž toliko podotknuto, že ovšem i tam básnický základ ducha jeho se zračí. Sbírkou svých básní „knihy veršů“ osvědčil se pak arci býti též kritikem taktuplným, a sice kritikem nejvítanějšího druhu: *autokritikem.* Kéž by byl tutéž opravdovost úsudku, s jakou tříbil vlastní své práce básnické, věnoval i pracím mladších stoupenců, kteří s důvěrou k úvahám jeho pohlíželi; kéž by byl tak rozhodně, jak znakem směšnosti znamenal to, co v literatuře se přežilo a takřka samo odsuzovalo, tepal též novější zlozvyky literární dosud privilegované, obyčejnou reklamou kamarádskou a shovívavou suffisancí hejčkané, kéž by byl citlivý svůj vkus a vytříbenou svou znalost využitkoval na zdokonalení nejen svých, leč i cizích názorů o požadavcích umění básnického! Pak byl by při velikém svém vlivu přivedl mladší básnictví na jinaký stupeň, než na jakém jest.

Odchylka tato budiž mi prominuta pro důležitost předmětu, jehož se týká. O básníku Nerudovi sluší dopověděti, že básně jeho, ač mnohostí nevynikají, jsou plody zralého přemítavého ducha, nezměnitelné časem ve svém vnitřním významu i v zevnější dokonalosti své.

S Nerudovými nejlepšími stránkami básnickými příbuzni byli dva básníkové humanismu, velice nadaní, kteří po prvním svém vzletu časnou smrtí nám byli vyrváni: *Rudolf Mayer* a *Vácslav Šolc*. Mayer, jehož básně sebral a vydal J. Durdík po smrti jeho, jest jemný melancholik hlubokého citu, v němž ztratila novější literatura jediného pravého dědice něhy a hloubky Máchovy. Báseň jeho „věčnost“ náleží mezi nejkrásnější zjevy poesie vůbec; i básní svou „poledne“, všeobecně známou i uznanou, zůstavil nám hluboký žal, že jsme umělce takého předčasně ztratili. Po tom co pověděno rozumí se, že i lyrika Mayerova jest vroucí a dojemná, pravým pelem poesie posvěcená. Mayer, jakož i ráznější a realističtější Šolc, zanechali básně obsahu pozoruhodného i formy vytříbené, uhlazené. Poesie Šolcových „prvosenek“ kráčí chodem pádnějším, úsečnějším, více živým a důrazným než hlubokým a dojemným. Krátké jeho epické básně, zvláště cyklus „Uskoci“ vynikají formou takřka epigramatickou, velmi účinnou; jeho „zpěvy svatováclavské“, zvláště ale báseň „naše chaloupky“ a jiné jí podobné zasluhují paměti vřelé a vděčné.

Oba směry básníky těmito vyznačené — ona romantika Mayerova odkazem Máchovým výše nazvaná i směr moderně humanistický u Mayera dojemněji, u Šolce pádněji a též s důrazem vlasteneckým vynikající, nalezly své stoupence. *Aleš Balcárek* ve svých „básních“ sice vřele a upřímně horlí pro myšlénky hýbající společností českou, avšak nepodařilo se mu nikterak povznésti se v říši poesie. Nad něj sice vynikl *Jaroslav Martinec* svými básněmi „mladému pokolení“ nazvanými, avšak i v těch jest převážně více rhetoriky než poesie; nicméně jsou to verše bystré, plynné. Poměrně mnohem šťastnějším jest v tomto směru *Ladislav Quis*, typus oné básnické „omladiny“, která před nemnohými léty tak činně počala se

zabývati literárními snahami. Quisovy básně „z ruchu“ jsou zjevem na mnoze opravdu poetickým, jejž provívá i rázný dech lásky k vlasti, k lidstvu a ku svobodě, i zas jemná, někdy prostě lahodná lyrika, i humor prostonárodní. Ovšem nesvědčí chvála tato všem, nýbrž jen nejlepším, karakteristickým básním Quisovým. Vynikající zvláštností jejich jest správnost mluvy i formy, takřka bezvadná. — Stoupenci výše zmíněné romantiky byli mnohem méně šťastni. Bizarní a nesrozumitelná „Márinka“ *Emanuela Miřiovského* přes patrný lyrický zápal autorův, jenž i v jiných, menších jeho básních nadějně se jevil, jest mrákotná směs bez komposice a míry, bez významu aesthetického neb ethického. — Více komposice, dosti obyčejné sice, ale přitom dosti logické, jest ve fantastické básni *Františka Vlny,* nazvané „Zvíkov“. Již jmena reků: „Alfred“ a „Jarmila“ naznačují, jakým vlivem básník byl opanován. Báseň má některá zdařilá místa a jeví taktéž patrnou míru vroucnosti v pravdě lyrické, ale provedení jest primitivní, zcela diletantské, neumějící se uvarovati ani míst naprosto směšných. — *Ervín Špindler* napsal romantickou báseň „letní noc“; děj jest sice důsledný — ba možno říci že až příliš srozumitelný, poněvadž obyčejný. Nových momentů psychologicky-lyrických tu naprosto nenalezáme; — lyrika jest tu někdy vřelá, vzletná, avšak ruší se sama obrazy a obraty přímo sobě odporujícími. Ostatní básně Špindlerovy mají tytéž dobré stránky a vady jako „letní noc“.

Romantikem dle velké části básní svých byl též zvěčnělý *Gustav Pfleger Moravský,* jenž v literaturu současně s Hálkem, Heydukem a Nerudou byl vstoupil. Význam jeho literární naznačují však jeho sociální romány, — básně jeho jenom v druhé řadě. Největší jeho básní jest veršovaný román „pan Vyšínský“. Před románem tím vznášejí se velké vzory Mickiewiczův a Puškinův; při tom snažil se básník vyplniti přenešenou formu obsahem českým. Volil však obsah mdlý, postavy každodenní a nikoliv typické, a obvinul tenkou nitku děje kolem četných satyrických úvah literárních, jejichž humor sice baví, ale s chudou osnovou románu nesmiřuje. Máť sice „Pan Ta-

deusz“ polského Homera děj rovněž chudý — avšak chudého děje smí se odvážiti jen mistr, jenž i nejjednodušší konflikt dovede vylíčiti stejně poutavě jako konflikt nejsložitější. „Pan Vyšínský“ jest převahou básní humoristickou, a škoda, že svěží ten rozmar Pflegrův později zmizel, zahaliv se v smuteční stíny „Cypřiší“. Co lyrik opakoval Pfleger v těchto básních, jakož ve starších „Dumkách“ motivy často zasmušilé, dikcí někdy poetickou, někdy umdlévající. Romantické pověsti mezi lyrikou se vyskytující podobají se pozdější, báječné jeho básni, „královně noci“, kteráž však jest slabší ostatních. Žádná jeho báseň nerovná se románům, jimiž si Pfleger zjednal trvalé a čestné místo v literatuře.

Jako Pfleger románem sociálním vynikl básník *Bohumil Janda Cidlinský* výše romány historickými než básněmi svými, ze kterých rozhodnou váhu má jediný „Talafús“, náležeje k nečetným zdařilým básním českým novějšího datum, jejichž látka vzata jest z dějin. „Talafús“ jest účinně vypravovaná, sličným veršem oděná historická povídka, v mnohém ohledu následování hodna. Zdá se mi vhodno přehlédnouti nyní nevelkou řadu větších historických básní českých vůbec. Nejznamenitější mezi nimi jsou bez odporu Čechovi „Adamité“, jakož vůbec *Svatopluk Čech* jest zajisté nejnadanějším ze žijících básníkův našich, a též prací uměleckou, zejmena uměle komponovanou stavbou „Adamitů“ mezi epiky našimi nejvýše dospěl. Skvělá jeho fantasie přináší proudem svým bohaté obrazy básnické i názory mystické a filosofické v oslňující směsi — avšak historickou, věrně původními barvami času znatelnou, nádherná ta malba není. Kéž by sáhl Čech budoucně hloub v původní prameny našich dějin a pečlivou svou snahu uměleckou spojil s opravdovějším sebezapřením spisovatele historického. Mezi ostatními básněmi Čechovými vynikají mnohé lyrické i epické tou měrou, že nelze prvního místa jim nepřiřknouti. Čech nebásní pouze, výtvory jeho nejsou výtvory okamžiku, nýbrž plody ducha přemítavého, fantasií nešeného, ale při tom s výběrem pracujícího, v pravdě umělecky tvořícího. Mluva jeho jest jadrná, správná i skvělá, tak i forma.

O historickou báseň z mladších pokusil se též *Otakar Červinka.* O jeho „Janu z Dubé“ dlužno si připomenouti, co praveno o Heydukovu „Milotě“. Lyrizovaný „Jan z Dubé“, ba i lyrikou veskrze prosáklý „Jan Žižka z Kalichu“, — zdaž mohou básně obsahující takou nesrovnalost mezi nutkavou epikou látky a opačným provedením strhnouti za sebou napjaté mysli? — Básním těm schází naprosto historický ráz, barva jak časová tak lokální, i veškerá vydatnější komposice děje. Při patrně značném nadání podnikl básník přece práce zcela pochybené a nevděčné. Dikce jest vzletná, lyricky vřelá, místy ale dosti zhusta přece upadá v prosu.

„Vojevůdce jednooký“ *Josefa Wenziga* jest vypravování kromě veršů prosaické. Každý zná veliké zásluhy šlechetného tohoto muže, jak o literaturu tak vůbec o duševní ruch český; nikdo však nepochybuje o tom, že básníkem nebyl, ani v epice ani v lyrice své.

Vácslav Štulc napsal rozsáhlou báseň z dějin českých, a sice ze života Anežky Přemyslovny, blahoslavené, nazvanou „z paláce a z kláštera“. Těžko literárně souditi, kde tendence autorova jest jiná než umělecká; Štulcova jest převahou náboženská. Vřelý však vlastenecký cit některých drobnějších básní Štulcových jeví se ve světle volnějším a hravým barvám poesie příznivějším, a karakterisuje jej v té podobě horlivého a ryzého Čecha, v jaké jest obecně ctěn.

Hanuš Věnceslav Tůma vydal rozpravnou báseň „Jaroslav“, ve které se snažil nápodobiti formu epických částí rukopisu Kralodvorského. Vyslovil přání, aby kritika poučnými svými pokyny mu objasnila, dal-li se cestou pravou. Zdá se mi, že příliš málo povšiml si veřejný soud tohoto pokusu upřímně míněného, jenž, ač neunáší rozhodným kouzlem poetickým, přece v sobě chová základ myšlénky dobré a jeví dosti dovednosti i nadání, aby básník ráznějšího pokusu ve směru naznačeném byl schopen.

S větším úspěchem, než všickni tito básníkové dějin českých kromě Čecha, spracoval *Siegfried Kapper* děje bojů jihoslovanských s plemenem tureckým, používaje volně národních

hrdinských zpěvů černohorských; básně tyto dýší bujarostí a silou, původní jejich kouzlo není ovšem všady zásluhou Kapperovou, avšak již tím, že vzácnými těmi květy ducha slovanského obohatil písemnictví české, získal si vřelý dík. Toliko ryzejší mluvy bylo by si přáti.

S oblibou epikové naši dávají své fantasii těkati Ukrajinou. Tak z mladších *Miroslav Krajník*, velenadaný vypravovatel a v tom pravý básník. Kéž pokračuje v poesii výpravné, kterouž umí prodchnouti neobyčejným ohněm a vzletem. Lyrika jeho jest nepoměrně slabší.

Také *Bohuslav Čermák* jeví talent epický a pokusil se v podobném směru; naprosto ale nemá štěstí v lyrice.

Naopak *Rudolf Pokorný*, jenž ve svých „básních“ nemnohými „sny mládí“ dal, škoda že krátce, zazníti pravému zvuku svého nadání, jež rozhodně tíhne k lyrice a několik prostomilých, skvostnou něhou dýšících písní tu vytvořilo, kdežto velká část výpravná, ponejvíce na půdě jihoslovanské budovaná, pozbývá všeho, co epiku činí hrdinskou: ráznosti, názornosti, plastiky, a pohybuje se mdle i neúčinně.

Vyskytl se však mezi básníky našimi vypravovatelský talent nového a tak určitého rázu, žeť podivno, kterak může pravá jeho podstata nedosti poznávána býti. Jest to *Antal Stašek*, jenž svým „Václavem“ a mnohými z „básní“ osvědčil neobyčejný pozorovatelský bystrozrak pro genreovité výjevy prostého života venkovského i vlohy k básnickému jich zobrazení. Tak pěkný détail popisný i povahopisný, tak nehledaný výraz samorostlého citu prostého venkovana i tak živé jemu porozumění nelze u básníka jiného snadno nalézti. Stašek mohl by tímto směrem vytvořiti tak původní, ryze českou vesnickou Odysseu, že by čtenářstvo s jásáním ji přivítalo jako něco dávno postrádaného, vlastního a milého. Žel, že Václav touto Odysseou se nestal, ač učinil k tomu náběh. Báseň ta, dosud nedokončená, v původní a nejpravější onen živel Staškova talentu přimísila několik živlů jiných, jemu cizích a nesvědčících, ve kterých autor se pohybuje buď s drsným násilím, buď s unavující mdlobou; komposice celku ještě není patrna,

jest však si přáti v zájmu básníkově i v zájmu věci, aby „Václav“ zůstal nedokončen a náhradníkem za druhou jeho půli aby se stal výtvor zcela nový, jednolitý, na vlastní půdě talentu básníkova zcela vzrostlý, prohřátý duchem českého života národního. — I v „básních“ Staškových jsou obrázky ze života prostého lidu nejpůvodnějšími a nejpěknějšími. Síla básní „Jeremia“, ač velice chválených, nezdá se mi nenucenou býti aniž bezprostřední. Mluva Staškova jest pěkna, jen zbytečně polonismy promíšena; škoda že verš jeho jest těžký, rým váznoucí.

Živé a poetické vylíčení dělníků pracujících a pěknou apostrofu na práci obsahuje malý svazeček básní *Fr. L. Poláka,* nazvaný „ode Mže“. Jeví se v nich též talent vypravovatelský, jenž by hoden byl vzdělání. Jinak jsou básničky tyto plny slabostí a prosy.

O poetické spracování národní pověsti učiněn též v nejposlednější době pokus *Jos. Vl. Hrubým,* v malé sbírce, jež se nazývá „u krbu“. Pokus ten není šťastným. Ani mluva není dosti nehledaně prosta i ladna, ani vyprávování dosti určité, živé a naivně opravdové, jakž by si toho národní pověsť vždy žádala. Mnoho dělaného, mnoho pochybeného v pokuse tomto.

I tradici biblickou o „ztraceném synu“ zkusil jakýsi nešťastný epik, nazvav se *Oresitrofos,* uvésti v poesii českou. Vypravování jeho jest tak plno nudy a všednosti, opotřebované morálky, a podáno veršem tak slátaným, že by nezasluhovalo ani zmínky, kdyby se nebylo vyskytlo hlasu kritického, jenž je vychválil co dílo zrovna znamenité.

Probravši stručně novější naši epiku octla jsem se u básníka v poslední době stejně epikou i lyrikou nad ostatní vyniknuvšího, jenž vysokým svým nadáním vymáhá pozornosti vydatnější a zvláštní; míněn tu *Jaroslav Vrchlický.* Známoť, že Vrchlický posud úplně se vyhýbal látkám domácím, původním. Neníť tedy tendencí Vrchlického slouti básníkem národním, specificky českým. Zbývá mi jen zde posouditi činnost Vrchlického co faktum takové, jaké jest. Nikdo neupře mu uznání, že talent jeho jest z neobyčejně skvělých, boha-

tých, svěžích. Tvoření jeho jest rychlé, snadné, rozmanité; forma lahodná, mluva ušlechtilá, volně užívající sice licencí všemožných, ale větším dílem jen do té míry, kde ještě neruší ladnosti ani dojmu. Lépe by ovšem bylo, spojiti veškerou onu lahodu také s úplnou správností rytmickou i slohovou. Talent Vrchlického září obrazností vždy vznícenou a vznímající. Obrazy jeho a podobenství, často překrásná a originální, jsou největším půvabem jak lyriky, tak též epiky jeho.

Jedno však v epice jeho pohřešuji: původnost. Ne proto, že látky jím volené většinou již v jiných literaturách různými básníky byly spracovány; ale proto, že ve spracování Vrchlického nevyznačují se pravou, původní svou podobou, jakouž se jeví v původních pramenech, ať písemných, ať přírodních či jiných. Bylo by mi opakovati stesk po barvě lokální i časové, stesk po žádoucí realistické čili historické opravdovosti, i přesvědčení, že jakási kosmopolitická všeobecnost přenešena na skutečné zjevy ze života národů jest pouhou neurčitostí, která zvláště epiku není s to učiniti ráznou a karakteristickou. Z kolikerých národů, krajů, dob a vrstev lidstva snesl Vrchlický události, báje i smyšlenky v epické své básně! A přece provedením, rázem svým, hlediskem i spůsobem mluvy málo od sebe se rozlišují. „Hrob Aturův“ působí jako mlhový obraz, vzpomeneme-li při něm na životní barvy ku př. Hlaváty. Nechci uváděti příkladů těch více, neboť Satanela, nejlepší a nejuznanější to báseň sbírky epické, skvěle vyniká koloritem, jenž předmětu jejímu náleží. Líčení v Satanele jest eminentně básnické, v pravdě nádherné. Škoda, že i komposice děje nerovná se lyrickému půvabu dojemné této básně; předně že osnova přílišně upomíná na děje jiné velmi známé, za druhé událost s peckami zlehčuje svou malicherností pěkný ráz celku; dále pak tragická katastrofa jest provedena, proti povaze předmětu, nedramaticky; důmysl a tajemný půvab, jakým líčen oživlý vypravující Satan, nemine se účinku, — přece však poslední, dramatický ráz děje pohřešujeme.

„Vittoria Colonna“ J. Vrchlického není básní epickou, nýbrž lyrickým obrazem duševního giganta Michala Angela

Buonarottiho, v záchvatu pozdní vášně milostné ku spanilé Vittorii. Lyrika to skvělé i vážné barvitosti, velikých pohybů a bohatého výrazu. Není to výčitka aesthetická, nýbrž prostě „vox populi“, že velikému počtu čtenářův nezasvěcených v díla Angelova zůstává i osobnost jeho záhadnou i báseň tedy nejasnou. To nevadí kráse básně, již ovšem, jako každou věc vůbec, ocení právě jen kdo jí rozumí. Sem tam odkrylo by se nedůsledné neb slabší místo, — avšak ani to neruší pěkného celku.

Lyrické sbírky vydal Vrchlický dvě: „z hlubin“ a „sny o štěstí“. Tyto jsou mnohem slabší nežli sbírka první; „sny“ jsouť hříčky málo vřelé ale dosti smělé, což básním milostným nejméně získá sympathií; kdežto básně „z hlubin“, hodny svého názvu, svým vzletem a svou opravdovostí budí dychtivé očekávání příštího vývoje, jímž poetická činnost tohoto bohatého talentu k vrcholu svému dospěje.

Zbývá mi uvésti stručně řadu ostatních lyrikův novějších, a tu jest mi nejdříve ohlédnouti se nazpět po těch, kterých na cestě své jsem byla minula. Vždy občas objevily se (a dosud se objevují) literární zjevy tragikomické, jako *Velebína Podtřemšínského* „písně“, oslavující život myslivecký způsobem věru makavým, — tuť pravdy a prostoty až nad míru; jsou to básně, které nemožno již travestovati. — Sentimentální „pomněnky horské“ *Fr. K. Drahoňovského* nemají snad jediné nehledané myšlénky a žádného poetického významu. — „Chudobky“ *Jaromíra Březanovského* chovají mezi prosaickým rýmováním několik vkusných, důmyslně osnovaných básniček; vtip epigramů na konci jest mírně řečeno až nazbyt pikantní.

K. V. Šembera nazval svou sbírku „z mladých ňader“, verše ty ale až na malounko v skutku mladistvě vřelých výjimek jsou nehodny tohoto názvu, obírajíce se okázale omrzelými pletkami milostnými i sarkasmem podobného rázu jako tento verš: „aj, kocovina jest vše nadšení“. — Ještě všednější všednost oblíbil si *Emanuel Engel* ve svých „básních“, jimž nucené vtipkování nepomohlo ani k humoru ani k poesii. — „Původní zpěvy a básně“, jimiž chtěl *F. J. Jezbera* „věrným sy-

nóm“ a t. d. ukázati výhody kyrilice, nevím vzbudily-li větší touhu po kyrilici, ale jistě ne po podobných „póvodních zpěvích“. — *Josef Kuchař* svými „básněmi“ ukázal (ale nebyl v tom prvním ani posledním), jak pohodlně se dá „básniti“ dle Hálkových večerních písní; a *Vilém Rubricius* svými „písněmi lásky“ ztvrdil starou zkušenost, že bez talentu, beze vkusu a beze vší znalosti prosodie také může vyjíti sbírka básní, a že v ní také může býti slyšána ozvěna zpěvu Hálkova.

Sbírku básní příležitostních, — veršovaných to nekrologů sepsali *Jiljí Jahn* a *Bedřich Peška*; básně ty vyhověly potřebě časové; nevynikají však žádnou zvláštností.

Zajímavější jest sbírka básní *Jiljího V. Jahna,* nazvaná „růženec“. Přemítavá jejich lyrika, beroucí na se často ráz paraenetický, někde sice dosti zdlouha plyne podle břehů prosy, avšak plna zápalu vlasteneckého někdy vznáší se na výšinu poesie.

Vácslav Crha svou sbírkou „kusy srdce“ obnovil mnoho zastaralých „slastí a strastí“, zacházeje s myšlénkou i formou ponejvíce ledabyle. Někde se mu lehkost formy podařila a píseň či ballada ujala se zpěvností svou.

Výše vynikly básně *A. V. Šmilovského.* Zdařilé mezi nimi honosí se nejen zpěvností hudebníky našimi velmi uznanou, leč i vnitřní lahodou a sympathičností. Takéť ovšem mezi nimi leccos planého; humor, zvláště kde Šmilovský chce jej odíti rouchem vtipu prostonárodního, dařívá se mu jen zhruba. Básně však vůbec neznamenají hlavní činnost A. V. Šmilovského, jenž oblíbenými svými venkovskými povídkami všeobecněji jest znám.

Josef V. Sládek jest básníkem ryze lyrickým; melancholie jest znakem veškerých jeho básní, mezi nimiž vynikají ty nejprostští, nejjednodušší vřelým svým elegickým citem. Síla výrazu a trefnost básnických obrazů Sládkovi se nedařívá; také pokusy poněkud větší komposice nerovnají se prostým dojemným zvukům kratších písní, jež vyluzuje přirozený básníkův cit. Jeť právě lyrikem subjektivním, jemuž jednostrannost jest vrozena, nejsouc mu výčitkou.

Též *Jaroslav Goll*, ač mnohá velice zdařilá báseň epická v jeho sbírce se nachází, jest hlavně lyrikem, a to jemnocitným, vzdělaným, až na malé výjimky přísným vkusem se řídícím. Goll více působí ušlechtilostí výrazu nežli jeho silou, více umělým výběrem než přirozeným proudem. Předměty si volí rozmanité a vhodné, obzor jeho myšlénkový jest obsáhlý a volný, cit od lehkého ironického úsměvu až k vážnému důrazu stoupá. Goll jest co básník objektivním a co umělec svědomitým i dovedným.

Gustav Dörfl vydal sbírku básní „na Křivoklátě“, veskrze milostně lyrických. Předkem překvapí pečlivě uhlazená, zvláště vybranými rýmy zdobená jejich forma, pak poněkud unaví stále týž milostný předmět, kdežto název budí přání, aby se ozvala jakási byť i sebe lyričtější dějinná upomínka, — a konečně mezi bezvadnými, ale poněkud chladnými těmi písněmi vyskytne se leckde planá umělůstka, vyhledaná k vůli zvláštnímu rýmu, jenž by jinak správností a plnozvukem svým byl básni ozdobou.

Nelze nepřipomenouti opět lyrika nejnovějšího, Rudolfa *Pokorného*, o němž již výše úsudek byl pronešen, a jenž co lyrik zajisté jest schopen vyniknouti směrem svým.

Toť poslední sbírka novějších básní, o níž mi bylo se zmíniti. Vím, že jsem nejmenovala sbírek zcela všech; že i porůznu v časopisech a almanaších mnohá pěkná báseň od původcův zde nejmenovaných se vyskytla a v národě se rozšířila; vím též, že ku karakteristice poesie naší náleželo by též uvésti to, co z básníkův doby starší znova bylo vydáno ve sbírkách buď samostatných buď smíšených, ba i to, co a kterak z poesií cizích se překládalo; také že není nedůležito pro písemnictví naše, co se psalo i píše nářečím bratrských Slovákův: jsem si vědoma zajímavosti toho všeho, co zde o poesii české za posledního čtvrtstoletí pověditi opomenuto, buď že nezkušenost má k úkolu tak nesnadnému nedovedla stručněji a přehledněji seřaditi si látku, buď že pravdou jest, co se mi zdá, že totiž předmět mně vytknutý úplně a důkladně vyčerpati bylo by lze jen prací mnohem rozsáhlejší než jest tato. Prostým účelem této

statě bylo, jak již praveno, hoditi v přítomnou praxi literární leckteré zrnko pravdy a ukázati, že básnictví, kdyby národnímu svému úkolu s opravdovostí v pravdě uměleckou se věnovalo, ještě by nalezlo v lidu českém působiště mnohem širší a hlubší než nyní. Doufám, že jednotlivé doklady zde uvedené nejsou v odporu s mým přesvědčením, jak velice by bylo žádoucno, aby velicí talentové básničtí se neodcizovali duševním potřebám národa a čerpali z půdy života českého, minulého i přítomného, bezprostředně a původně podstatu výtvorů svých.

Těm, ku kterým z počátku jsem se byla obrátila, podávám tento svůj pokus se všemi jeho nedostatky, ale s upřímnou a přátelskou vůlí. Kéž mi nezazlí, bude-li se jim tu onde aneb i v celku úsudek můj zdáti nesprávným, jednostranným. Nestranilať jsem žádnému, nežli ovšem sobě samé, — svému totiž přesvědčení, neboť nelze žádnému vyniknouti nad meze svých vlastních schopností, citů a názorů. Čím pak má někdo určitější přesvědčení a vkus, tím snáze může se octnouti ve sporu s přesvědčením a vkusem jiného.

Ovšem jest přáním mým, aby onen ideál českého umění básnického, jenž v mysli mé — a dle zdání mého vysoko nad dosavadní skutečností literární se vznáší, nalezl mezi básníky našimi mnoho vyznavačů. Nezáležíť však spása literatury na sebe důvodnější theorii, — neklaním se zásadám, klaním se *činu*. Tolik na rozloučenou povolaným básníkům, tvůrčím duchům nynějším i příštím.

KNIHTISKÁRNA: J. OTTO V PRAZE.